

Енеїда (скорочено)

Вергілій

Книга перша

Великий флот на чолі з Енеєм прямує до берегів Італії. Богиня Юнона переслідує Енея, насилає на його кораблі бурю. Стався страшний шторм, що покрутив і порозбивав деякі кораблі, але тут Нептун заперімітив, що море хвилюється, й вирішив з'ясувати, що трапилось. Піднявши голову над водою, він побачив, що накоїла хитра й підступна Юнона.

Від Енеевого флоту лишилося лише сім кораблів. Вони зупинилися біля Лівійської країни, і Еней вийшов на скелю подивитися навкруги. Вгледів він оленів і вбив семеро з них, і розпочався бенкет. Богиня Венера, мати Енея, збентежена тими подіями, що сталися з її сином, зі сльозами звертається до Юпітера, прохаючи допомогти троянцям. Юпітер посилає "сина Майї", вісника богів Меркурія, щоб він відкрив для троянців карфагенські землі, де б їх гостинно зустріла Дідона. Венера з'являється синові й розповідає про славне місто Карфаген і його царицю Дідону.

Прибувши до Карфагена, Еней оглянув місто і храм, який Дідона збудувала на честь богині Юнони. У храмі відбулися перша зустріч і знайомство Енея з Діданою. Вона гостинно прийняла троянців. Венера, задумавши прикохати Дідону до Енея, підмовляє свого сина Купідона прийняти вигляд Асканія, щоб пустити в Дідону свою стрілу. Урочисто вітаючи Дідону, перевдягнений Купідон робить свою справу, а веселий бенкет продовжується промовами на честь Енея.

Книга друга

Еней починає розповідь про зруйнування Трої. Розказує, як троянці вводять до міста згубний "дарунок діви Мінерви" — спорудженого греками великого дерев'яного коня. Жрець Лаокоон почав застерігати троянців, за що він та двоє його синів були задушені зміями; коня вводять у місто. Заховані в ньому греки вночі виходять з черева дерев'яного коня і, вбивши охорону, відчиняють міські брами, впускаючи військо, оволодівають містом. Уві сні Енееві з'являється тінь Гектора:

брудна борода обгоріла,

Злиплось волосся в крові, і ранами весь він укритий.

Він попереджає Енея, що вороги вже заволоділи Троєю, і радить Енею з військом тікати та збудувати нові "мури, проїхавши море". Еней закликає товаришів іти в останній бій. Товарищі Енея падають серед палаючого міста за полонену греками Кассандру, дочку Пріама, яку за коси витягли з святого храму Мінерви. Прямуючи до Пріамового палацу, Еней бачить, що там теж іде жорстока бійка; Пірр

тремтячого старця під вівтар

Тягне, й ковзається той у калюжах синівської крові.

Руку він ліву в волосся вмотавши, свій меч витягає

Правою, в бік устромляє Пріамові по рукоятку.

Побачивши це і згадавши про свого старого батька, Еней у гніві хотів убити Тіндарееву дочку, що сиділа на порозі храму Вести, та раптом бачить свою матір. Венера умовляє сина тікати з Трої. Еней забирає сина Анхіса та дружину Креусу, виносить з палаючої Трої свого старого батька.

Книга третя

Еней продовжує свою розповідь, що побачив він,
коли Іліон гордовитий

Впав, коли димом курилась повалена Троя Нептунська,
залишив рідне місто і пустився на море. Мандруючи, він пристає до берегів Фракії, висаджується там і, збудувавши мури, засновує місто Енеаду. Пливучи далі, Еней зупиняється на острові Делосі, але оракул спонукає його плисти далі на острів Крит, а потім до Італії.

Як кораблі опинились в відкритому морі й землі вже
Більше ніде не видно було, тільки небо і море,
Над головою моєю похмурі з'явилися хмари,
Бурю і темінь несли вони, й хвилі у пітьми заграли.

Буря заносить троянців на Строфадські острови, де вони зустрічаються з гарпіями й учиняють з ними бій.

Жрець Гелен віщує Енею та його супутникам події подальшого плавання, обдаровує їх.

Книга четверта

Дідона в сльозах признається своїй сестрі Анні у коханні до Енея; та ж, підтримуючи сестру, подає їй надію на одруження з ним.

От із собою Енея вона скрізь по городу водить,
Місто усе і сидонські багатства показує, хоче
Щось пояснити, та рве на півслові. А день звечоріє —
Знову ті самі бенкети справляє і слухати прагне
Знову, безумна, про горе троянське; слова його пильно
З уст випиває.

Побачивши це, Юнона зраділа і вирішила, що це може відвернути Енея від Італії; для цього вона домовляється з Венерою щодо одруження Енея з Дідоною. Було вчинено полювання, потім сталася буря, від якої Еней і Дідона сховались у печері, де і відбувся їх "шлюб", — все трапилось саме так, як спланували богині.

Зараз пішла по лівійських містах поголоска...

...Ширила скрізь, що приїхав Еней із троянського роду
І одружитися з ним побажала прекрасна Дідона.

Хоч із кохання вмливає сердешний, та божим наказам
Все ж підкоряючись, він поспішає до флоту.

Дідона робить останню невдалу спробу затримати Енея. Відчуваючи свою безсилість, вона благає смерті і, вже передчуваючи її, готується померти. Еней з товаришами залишають Карфаген. Побачивши, що їх флот відпливає, Дідона проклинає

Енея і в розпачі вмирає.

Книга п'ята

Починається буря, яка приганяє флот Енея до Сіцилії.

Юнона, пославши до троянського флоту з неба Іриду, побачила, як коло покинутих чоловіками кораблів плачуть жінки по смерті Анхіса;

Міста всі просять, набридло вже біди морські їм терпіти.

Переодягнувшись однією з троянських жінок, Юнона підбурює їх підпалити флот троянців, гадаючи, що це зупинить Енея на його шляху. Евмел доносить Енею звістку про те, що його флот горить. Той, підвівши руки, просить Юпітера допомогти. У відповідь починається дощ.

Судна від лиха врятовано, тільки чотири пропало.

Намовлений Навтом, Еней, розмірковуючи, бачить образ батька Анхіса, що теж радить йому їхати звідси. Він просить Енея зустрітися з ним у Підземному царстві.

Еней засновує місто Сегесту і відпливає. Під опікуванням Нептуна він благополучно пливе до Італії.

Книга шоста

Прибувши до Італії, Еней висаджується біля міста Кум. Він іде до жриці Сівілли, яка в храмі Аполлона віщує його долю:

Нарешті, по довгих пригодах,

Що на морях їх зазнали,— й на суші чекають ще важчі,—

Ввійдуть дарданці у царство лавінське, ти цим не турбуйся.

Та вони скажуть: "Бодай би не входили". Бачу я війни,

Війни жахливі, і Тібр я он бачу, що сповниться кров'ю.

Буде ж бо там Сімоент, буде Ксанти, буде табір дорійський,

І народився вже в Лациї дрізлий Ахілл від богині...

...путь перша рятунку,

Що й не гадав ти про неї, відкриється з грецького міста.

Еней просить Сівіллу про побачення в підземному царстві з тінню свого батька Анхіса. Сівілла показує йому дорогу туди; але спочатку треба поховати тіло, що є непохованим. Еней, повернувшись, побачив, що на сухому березі дійсно лежить тіло Мізена. Він ховає його, аж тоді здобуває "золоте гілля", як йому наказала Сівілла. По принесенні жертви Прозерпіні Еней із Сівіллою спускаються в підземне царство. Там вони бачать тіні померлих біля ріки Ахеронту:

Вир тут бездонний болотом клекоче й кишіть каламуттю,

Грязь усю звідси, й пісок, і намул у Коцит викидає.

Вод і річок цих незмінно Харон стереже, перевізник.

Зустрічаються вони і з Цербером, і з іншими чудовиськами, що мешкають у царстві Плутона і Прозерпіни. Зустрічають головного суддю царства мертвих Міноса, і багато тіней, кожна з них карається за свій гріх. Нарешті доходять вони і до Елісії, країни вічного блаженства, де Еней зустрічає свого батька Анхіса. Той викладає синові своє вчення про очищення і переселення душ і показує йому історію заснування Рима та

всіх нащадків — славетних римлян, починаючи з Ромула, засновника Рима, і кінчаючи Марцеллом, племінником і зятем Августа. Попереджає він сина і про майбутні перешкоди, про війни і бійки, але обіцяє перемогу й славу.

Так там повчає Анхіс свого сина, а з ним і Сивілли

І через браму з слонової кості на світ випускає.

Той повертає до суден і друзів своїх там знаходить.

Книга сьома

Вдало обминувши підступні береги Цірцеї, кораблі Енея досягають гирла ріки Тібру. Еней пливе по ній до лаврентійського царя Латина і виряджає до нього послів:

Тільки-но першим промінням поглянув на землю світанок,

Всі розійшлися вони, щоб розвідать про місто, і людність,

І береги та кордони.

Оглянувши місцевість, посли дійшли до храму:

Ось у такому-то храмі богів цар Латин, на престолі

Батьківським сівши, тевкрів до себе у храм закликає.

Вони запропонували мир від імені Енея і попросили дозволу побудувати нове місто в його країні. Латин прихильно приймає послів і, слухаючись наказу богів, погоджується зробити Енея своїм зятем. Дізнавшись про це, Юнона, бажаючи розладнати цю згоду, викликає ерінію Аллекто, яка підбурює проти Енея спершу Амату, матір Лавінії, підкинувши їй синю змію під серце, а потім і рутульського царя Турна прямо у нього на весіллі в царському палаці. Задоволена, Аллекто повертається до Юнони і докладає про зроблене. На влаштованому троянцями полюванні виникає суперечка, Амата і Турн викликають латинян на війну з троянцями. Численні племена з усіх частин Італії поспішають з'єднатись і виступити проти троянських військ.

Книга восьма

Турн, вивісивши воєнні прапори, піднімає на війну весь Лацій, що спішно приймає присягу, і посилає до Діомеда в Аргіріпу Венула, щоб просити допомоги. До зажуреного Енея уві сні приходить бог ріки Тібру Тіберін, що розказує йому про місто Альбу, яке збудує Асканій, і спонукає Енея взяти аркадського царя Евандра, що заснував на Палатинському пагорбі місто Паллантей, союзником у війні. Прокинувшись, Еней приніс у жертву біле порося, як велів йому Тіберін, та відрядив до Евандра два судна із флоту. Евандр, що тоді царював ще в убогій державі, дружньо приймає Енея і обіцяє йому допомогу. Він гостинно запрошує Енея і його супутників взяти участь у святкуванні на честь Геркулеса, знайомить його з околицями.

Венера просить свого чоловіка Вулкана викувати зброю для її сина; той погоджується:

У величезній печері залізо кували Циклопи:

Бронт, і Стероп, і голий Піракмон.

Прокинувшись наступного ранку, Евандр поспішає до Енея, щоб запропонувати йому очолити етрусків, які щойно прогнали свого царя Мезенція, і дає йому чотириста вершників під проводом свого сина Палланта. Еней погоджується. Подавши синові

знак, Венера показує, як кується для нього зброя на небі.

Книга дев'ята

Поки Еней перебував у Евандра, Юнона підсилає до Турна Іріду, яка підбурює його напасти на табір Енея, очолюваний юним Асканієм, і намагається спалити троянські кораблі, але це їй не вдається, бо кораблі було збудовано зі стовбурів сосен, що росли у священнім гаю, де приносять жертви,— Юпітер, на прохання Кібели, обертає їх у морських німф:

...Скільки там суден,

Міддю покритих, стояло при березі, стільки дівочих

Постатей вийшло з води і виплило в море спокійне.

Але Турн не заспокоївся, а ще більш розлютився. Він облягає нову Трою. Троянське військо мужньо стояло на мурах під приводом Мнестея і Сереста.

Кажуть, що в битві тоді уперше Асканій стрілою

Бистрою кинув, бо досі лише полохливі звірята

Звик непокоїть, поцілив Нумана, що Ремулом звався

Й міццю руки був уславлений всюди,— того, що недавно

Турна молодшу сестру взяв за жінку,— й простер неживого.

Побачивши це, Аполлон спустився на землю, похвалив Асканія за подвиг, але наказав у війну більше не мішатися. Пандар з Бітієм, що стояли на варті біля міської брами, відчиняють її і, заманивши ворогів, багатьох із них убивають. Турн поспішає на допомогу і відганяє троянців, але згодом під їх натиском відступає до Тібру, перепливає його і повертається до своїх.

Книга десята

На всемогутнім Олімпі відкрились тим часом покої,

Й батько богів і людей туди раду скликає до дому.

На раді Юпітер марно намагається помирити Юнону з Венерою і тому вирішує так:

"Доля у кого сьогодні яка і які сподівання;

І чи то буде рутул чи троянець — однакове буде".

На цьому нарада закінчилась.

В цей час рутули вже вчиняють наступ на брами. Еней, ввійшовши від Евандра до етрусського табору, бере у союзники етрусського воєначальника Тархона, і, взявши Палланта, повертається на тридцяти кораблях з численними військами союзників. Прибувши до берега, Енеїв флот зустрів жорстокий опір, вчинений Турном. Зав'язався страшний бій. Асканій робить вилазку і з'єднується з військами свого батька.

Боги на Олімпі, не втручаючись, спостерігають за цією кривавою бійкою. Кінець кінцем Еней убиває Мезенція, та й для його сина Лавса "парки прядуть уже нитку останню". Перемога залишається за троянцями.

Книга одинадцята

Еней, поховавши загиблих друзів, споруджує трофей в пам'ять перемоги над Мезенцієм.

Й перед усім у скорботне Евандрове місто поділімо

Тіло Палланта того, що доблесті повного нині
Чорна забрала година й в могилі сумній оселила.

Побачивши бездушне тіло Палланта, Еней не міг стримати сліз, бо той нагадав йому, що і у нього є син. Палланта пишно провели в останню путь.

Тим часом приходять посли від Латина "з маслиновим віттям". Вони благають Енея дати їм час, щоб сховати загиблих на полі бою.

А добрий на цей дозвіл
Згодився радо, бо просять про речі важливі...

Та вже до Евандра дійшла звістка про загибель сина.

Обидві сторони розпалили багаття і ховали убитих впродовж дванадцяти днів, за які жодна зі сторін не порушила миру.

Але настає ніч, і обидві сторони укріплюють свої табори.

Книга дванадцята

Побачивши, що кривавий бій зламав бойовий дух латинян, Тури ще більше розлютився і зважився на двобій з Енеєм, незважаючи на умовляння Латина і сльози Амати. Еней погодився на цей двобій. Турн наказав привести собі найкращого коня, одяг на себе найкращу старовинну зброю;

Та одночасно і грізний Еней, у Венереній зброї,
Запал до бою в собі нагнітає й роз'ятрює гнів свій,
Радий, що може таким договором війну закінчити.
Умови бою з обох боків підтверджуються клятвами.

Тим часом Юнона підмовляє Турнову сестру Ютурну, щоб та розпалила бойовий дух у рутулів, і вони почали замість двобою загальну битву. Починається метушня, в якій у самого Енея поранено руку.

Випадок простий, чи бог який, може. Непам'ять закрила
Славу велику тієї пригоди, й ніхто не хвалився
Потім, що він заподіяв Енеєві рану.

Побачивши, що Енея поранено, Турн зрадив і пішов у наступ на троянців. Енеєву рану Венера зціляє, промивши її лікарським зіллям. Сили повертаються до Енея, і він знову йде у бій, де довго шукає зустрічі з Турном.

Цариця Амата, побачивши, що ворог вже займає мури, а Турна ніде немає, вирішила, що його вже вбито, і кінчає життя самогубством. Побачивши це, Латин і сам вже шаленіє, шкодуючи, що не зробив Енея своїм зятем добровільно.

Еней нарешті знаходить Турна та виходить з ним на двобій. Юпітер наказує Юноні не втручатися у події, бо ж Енею судилося бути царем, це його доля, і вже ніхто йому не завадить. Тому Ютурна, не відчуваючи наказів Юнони, відступає від брата, і Еней після тривалого бою убиває свого головного ворога.